

STIMULATIVNA VLOGA UČNE DIFERENCIACIJE IN INDIVIDUALIZACIJE ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE, KI SE ZNAJDEJO V STISKI

Izzivi vzgojno-izobraževalnih potreb otrok in mladostnikov, ki jih v šolski prostor prinaša raznolikost sodobne družbe

Tempo sodobne družbe, ki ob hitrem razvoju obeta blagostanje, ima visoko ceno: korenito posega v družinsko dinamiko in spreminja možnosti ter zmožnosti za zadostno vzgojno delovanje družinskega okolja. Razlike v zagotavljanju podpore, strukture, družinskih virov moči in kvalitetne interakcije med otroki in starši otroke postavljajo v neenak položaj. V šolo vstopajo učenci kot posamezniki, opremljeni z individualno določenimi osebnostnimi lastnostmi, interesi, sposobnostmi, težavami, ovirami, primanjkljaji, z osebno zgodovino lastnih izkušenj in doživljanj. Opredeljujejo pa jih tudi karakteristike in zmožnosti njihovega najožjega okolja ter njihovih družin. Številnim odraščajočim otrokom in mladostnikom, ki se soočajo z intenzivnimi dejavniki lastnega odraščanja, ter mnogim med njimi, ki ob tem nase prevzemajo še strese svojega najožjega okolja, predstavlja šola s svojo strukturo, stimulatивно zahtevnostjo in z medosebnimi navezavami priložnost, da pridobijo smernice in podporo za oblikovanje osebnosti, premagovanje težav in razvijanje potencialov. Le kakovosten, v učenčeve potrebe in zmožnosti usmerjen pouk, ki enakovredno uresničuje vzgojno in izobraževalno funkcijo ter ob učnih vsebinah ustvarja pogoje za aktivno participacijo vsakega posameznika in za interaktivno sodelovanje vseh vključenih, lahko zagotavlja enake možnosti za doseganje kakovostnega znanja v luči štirih izobraževalnih stebrov 21. stoletja (Delors, 1996). Učitelji so postavljeni pred izredno zahtevno, družbeno pomembno in odgovorno nalogo, saj povprečnega učenca praktično ni več mogoče opredeliti. Uniformno izvajanje učnega načrta je neučinkovito, celo škodljivo, saj v razvoj in preoblikovanje (učni proces) ne zajame učenca v celoti, da bi izzval potenciale in šibkosti, ki so temeljni gradniki nastajajoče osebnosti. Neuresničevanje načela učne diferenciacije in individualizacije lahko otroka oz. mladostnika iz dneva v dan postavlja v izredno stresne okoliščine, ki jim sam ne more biti kos. Sooča se s svojim neuspehom, nezadostnostjo in neustreznostjo – na tem ne more graditi niti znanja niti pozitivne osebnosti. To pa bi bila slaba popotnica za življenje v sodobni družbi, ki je prežeto z vseživljenjskim učenjem in izobraževanjem.

Spodbujanje rezilientnosti (življenjske odpornosti) v šoli

Raziskovalci (Grotberg, 1997, Stewart et al., 2004, Doll, et al., 2004, Trussell, 2007, Masten et al., 2008), ki se osredotočajo na preučevanje uspešnih procesov prilagajanja v težkih okoliščinah, ugotavljajo, da je šola, takoj za družino, ključna pri oblikovanju strategij, ki posamezniku pomagajo pri pozitivnem, v rešitve usmerjenem odzivanju v težavah. Z raziskavami podprte ugotovitve so spodbudile spremembo paradigme, ki se iz osredotočanja na težave, primanjkljaje in ovire osredotoča na spodbujanje rezilientnosti in se usmerja v vzpostavljanje varovalnih procesov in mehanizmov ter v spodbujanje virov moči v posamezniku in njegovemu okolju (Masten, Obradović, 2006). Grotbergova jih opredeljuje kot interakcijo *notranjih* (osebni viri moči) in *zunanjih dejavnikov* (viri moči in podpore v okolju – družina, šola, vrstniki, skupnost) ter *osebnih in medosebnih veščin*. Ti dejavniki

²⁶ mag. Vanja Kiswarday, Univerza na Primorskem, PeF

posamezniku pomagajo pri izgrajevanju bistvenih gradnikov življenjske odpornosti: samozavest, samopodoba, odgovornost, samostojnost, neodvisnost, zaupanje, iniciativnost, učinkovitost (Grotberg, 1995, 1997; Masten et al., 2008).

Pri spodbujanju rezilientnosti (življenjske odpornosti) je bolj kot program pomemben proces (Benard, 2007). Uresničevanje koncepta rezilientnosti je tesno povezano in prepleteno z metodami in pristopi kakovostnega pouka in se v šolskem kontekstu osredotoča na izboljšanje komunikacije ter kvalitete medsebojnih odnosov, v iskanje rešitev – ne v osredotočanje na težave, na povečevanje učne učinkovitosti in na učenje samouravnavanja čustvovanja in vedenja (Saphiro, 2000).

1) **Izboljšanje medosebnih odnosov in navezav** zahteva pristen in osebni odnos med učiteljem in učencem ter učenje socialnih veščin za izgradnjo sodelovalne medvrstniške povezanosti. Šola mora biti prostor, kjer se otrok počuti varnega, sprejetega, vrednega in aktivno vključenega. Pozitivno stališče do sebe in učenja lahko razvije v okolju, ki ga sprejema celovito, kot bio-psiho-socialno integriteto (s potenciali in šibkostmi) in mu, po načelu didaktike omogočanja in interakcijskega pristopa, pomaga, oblikovati strategije, da bo z aktiviranjem in razvijanjem potencialov, znanja in spretnosti za vseživljenjsko učenje zmožgal presegati ovire, težave in primanjkljaje.

Učenje, ne glede na starost, se začne dogajati takrat, ko se vklopijo čustva, ko se posameznik zmore vživeti z učno vsebino in zbuditi notranjo motivacijo. V tem procesu si učitelj prizadeva spoznati otroka kot posameznika. Ta proces vključuje raziskovanje, spodbujanje in razvijanje interesov, potencialov, izkušenj, zmožnosti in šibkosti ter vgrajevanje teh elementov in raznolikih spoznanj v učni proces in v razred kot socialno skupino. Takoj za družino je razred tista skupnost, v kateri lahko otroci živijo in razvijajo zmožnosti sobivanja v raznoliki skupini, ko sami sebe spoznavajo ob drugih in se učijo pripadnosti, sprejemanja raznolikosti, empatije, prilagajanja, uveljavljanja, poštenosti. Šola oz. razredni učitelj predstavlja otroku pomembno izkušnjo zunanjega sveta, iz katere si oblikuje številne odgovore na vprašanja odraščanja (Kako me vidijo odrasli-učitelji in kako sošolci? Sem zanje pomemben? Lahko izrazim svoje mnenje? Mi bodo pomagali, ko se bom znašel v težavah? Kaj naj naredim, če mi kaj ne gre? Kako bodo ukrepali, ko bom kaj naredil narobe? Sem jim zaradi svojih težav, posebnosti samo v breme? Ali lahko vplivam na potek dogajanja? ...). Ta učni proces poteka nenehno, v okviru sporočil prikritega kurikula, ki uči sprejemanje in načine odzivanja na pravila, rutino, prilagajanje ter ravnanje v težkih okoliščinah. Z vidika oblikovanja osebnosti in vseživljenjskega učenja je za posameznika zelo pomemben. Z refleksijo dnevne rutine lahko učitelj, ki je v tem procesu vzor in model, od katerega se otroci učijo, bistveno vpliva na kvaliteto razredne klime. Z lastnim pristopom, ustreznim prilagajanjem dejavnosti, ki omogočajo uspeh in vključevanje, spodbuja oblikovanje medosebnih odnosov v razredu tako, da so varovalno naklonjeni ranljivejšim otrokom oz. mladostnikom in izboljšujejo življenjsko odpornost vsakega posameznika.

Spremenljivost sodobnega sveta prinaša veliko tveganja in nepredvidljivih situacij, zato je izkušnja sprejemanja, skrbi, pomoči in pozitivnih, v rešitve usmerjenih dejanj izjemno pomembna tudi za otroke oz. mladostnike, ki so trenutno močni in brez težav, saj bodo to zaupanje in strategije iskanja moči v sebi in okolici obudili, ko se bodo sami znašli v težkih okoliščinah.

2) **Izboljšanje učne učinkovitosti** se lahko uresničuje ob upoštevanju didaktičnega načela učne diferenciacije in individualizacije ter predstavlja pomemben predpogoj pri uresničevanju ciljev sodobnega šolanja. Učitelj dobiva vlogo spodbujevalca in moderatorja znanja. Za doseganje optimalnega razvoja posameznega učenca na

kognitivnem nivoju in v smislu celostnega osebnostnega oblikovanja mora učitelj za vsako učno situacijo izbirati primerne učne metode, oblike in pristope poučevanja ter spodbujati problemsko učenje in razvoj višjih miselnih funkcij. V učenca usmerjeno poučevanje od učitelja zahteva zmožnost (pre)poznavanja posameznikovih močnih in šibkih področij, učnega stila, interesov in motivacijskih dejavnikov, da lahko postavlja ustrezno visoke zahteve in pričakovanja ter učencu proces učenja prilagodi na način, ki omogoča čimbolj samostojno in aktivno vključenost ter načrtno pridobivanje spretnosti učenja za ustvarjalno rabo znanja v novih situacijah.

Učenec lahko oblikuje pozitivno učno samopodobo, občutek odgovornosti za lastno učenje in lasten vzgojno-izobraževalni napredek zgolj na osnovi doseganja rezultatov, občutenja učinka lastnega učenja, vloženega truda in nič manj pomembnega priznanja s strani okolja. V primeru dolgotrajnejšega doživljanja neuspeha (na katerem koli področju) je potrebno učni proces diferencirati in individualizirati do stopnje, da posamezniku ponovno omogoča doseganje uspeha. Takrat lahko v proces učenja učinkovito vključujemo metakognitivne učne strategije, ki so preko zaznanih težav usmerjene v rešitev in posamezniku omogočajo nadzor nad procesom učenja, občutenje lastne vloge pri doseganju uspeha ter želje po napredku. To daje učencem veliko mero zaupanja vase in predstavlja enega pomembnih temeljev rezilientnosti.

- 3) **Učenje samo regulacijskih tehnik in strategij**, ki zavirajo iracionalna prepričanja (npr. »tega jaz nikoli ne bom zmogel«, »vsí so proti meni«, »vsem se posreči, le meni nikoli«), jezo, nemotiviranost, odlašanje, naučeno nemoč, bistveno vpliva na izboljšanje lastne učinkovitosti. Zgodnje spoznavanje in uravnavanje lastnega čustvovanja in vedenjskega odzivanja, sprejemanje različnosti, izgradnja pozitivne samopodobe, samozaupanja, samostojnosti, komunikacijskih spretnosti, pa tudi razvijanje organizacijskih spretnosti (načrtovanje in doseganje ciljev), učnih in metakognitivnih tehnik in strategij, ki so temeljne za učinkovito učno delo, otroku oz. mladostniku pomaga prevzemati nadzor nad lastnim čustvovanjem in vedenjem, da lahko svoje odzivanje uravnava v skladu s sprejetimi pravili in normami ter se učinkoviteje ustrezno vključuje v zahteve sodobnega družbenega okolja. Učitelj učencem pomaga te spretnosti razvijati z doslednim in poštenim uresničevanjem dogovorov (npr. upoštevanje pravil), z ohranjanjem rutinskih del (npr. ureditev razreda), z izkazovanjem interesa za njihovo delo (npr. pregledovanje domačih nalog z refleksijo), z nazorno uporabo učinkovitih učnih tehnik (npr. samonavodila), z zanimanjem za njihove ideje in ustvarjalnost, z zagotavljanjem priložnosti za ustvarjalno in kritično razmišljanje, reševanje problemov, iskanje alternativnih rešitev, sprejemanje odločitev (sodelovalne, projektne dejavnosti). Največ pa učitelj nauči učence z lastnim zgledom.

Evropska komisija učiteljski poklic obravnava kot izjemno kompleksen poklic, v katerem se specifično znanje predmetnih področij oz. strok prepleta s pedagoško psihološkim znanjem (Pekljaj, 2008). V kompetence, ki jih predvideva za sodobnega učitelja, so vključene tudi metode, strategije in pristopi, ki so usmerjeni v spodbujanje rezilientnosti. V inkluzivni šoli lahko paradigma, ki rizičnost preusmerja v razvijanje rezilientnosti (življenjske odpornosti), predstavlja konceptualni okvir (Lewis, 2000), ki pri načrtovanju in uresničevanju učnega načrta izhaja iz virov moči in je usmerjena v spodbujanje razvoja kompetenc ter v skrb za razvoj varovalnih mehanizmov v otroku oz. mladostniku in njegovem okolju. To je proces soustvarjanja možnosti za pomoč in podporo učencem s posebnimi potrebami pa tudi ostalim učencem, ki se spopadajo z vsakodnevnimi učnimi in življenjskimi stresi, obremenitvami in neuspehi, da jih bodo zmogli razreševati, sprejemati in, če ni drugih možnosti, kljub njim optimalno razvijati svoje zmožnosti. Rezilientni otroci/razredi/šole bolj pozorno in odprto

doživljajo vsakdanje življenje, se aktivno, ustvarjalno in produktivno vključujejo v družbeno življenje in manj pogosto izbirajo neprimerne ter neprilagojene oblike vedenja kot odgovor na stresno situacijo. To pa je dobra točka za prehod v njihovo lastno odraslost in dober obet za celotno družbo.

Literatura

- Benard, B., Sharp-Light, N. (2007). *Resiliency in action*. Resiliency in action, Inc. CA.
- Delors, J. (1996). *Učenje: skriti zaklad*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport
- Doll, B., Zucker, S. Brehm, K. (2004). *Resilient Classrooms: Creating Healthy Environments for Learning*. New York: Guilford Press
- Grotberg H. E. (2005). *Resilience for Tomorrow*. International Council of Psychologists Convention, Iguazu, Brazil, July 18, 2005.
- Grotberg, H.E. (1997). *The International Resilience Project: Findings from the Research and the Effectiveness of Intervention*. Civitan International Research Center, UAB. Pridobljeno 7.4.2009 s svetovnega spleta: <http://resilnet.uiuc.edu/library/grotb97a.html>.
- Lewis, J. (2000). *The Concept of Resilience as an overarching aim and organising principle for Special Education, and as a prerequisite for Inclusive Education*. International Special Education Congress, 2000. Manchester: University of Manchester.
- Magajna, L. (2006). *Varovalni dejavniki in razvijanje rezilientnosti pri otrocih in mladostnikih s specifičnimi učnimi težavami*. II. Mednarodna konferenca o SUT v Sloveniji. Str. 86-95.
- Magajna, L. idr. (2008). *Učne težave v osnovni šoli: problemi, perspektive, priporočila*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Masten, A. S., Herbers, J. E. Cutuli, J. J.Lafavor, T. L. (2008). *Promoting competence and resilience in the school context*. Professional school counseling, dec. 2008. Pridobljeno 9. 4. 2009 s svetovnega spleta: <http://www.questia.com/app/direct/SM.qst>.
- Masten, A. S., Obradović, J. (2006). *Competence and resilience in development*. Ann. N.Y. Acad. Sci. 1094, str. 13-27.
- Pekljaj, C. (ur.) (2008). *Teorija in praksa v izobraževanju učiteljev*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
- Stewart, D., Sun, I., Patterson, C., Lemerle, K., Hardie, M. (2004). Promoting and Building Resilience in Primary School Communities: Evidence from a Comprehensive 'Health Promoting School' Approach. *International Journal of Mental Health Promotion*, 6, št. 3, str. 26-32.
- Trussell, R. P. (2007). *Promoting School-Wide Mental Health*. University of Texas at El Paso. Pridobljeno 9. 4. 2009 s svetovnega spleta: [http://www.internationalsped.com/documents/Trussell %20Promoting %20Mental %20Health %20in %20Schools.doc](http://www.internationalsped.com/documents/Trussell%20Promoting%20Mental%20Health%20in%20Schools.doc)